

مجموعه نظرات
شوازی سخندان

پژوهشکده شورای نگهبان

نظرات شرعی فقه‌های شورای نگهبان

بر اساس اصل (۴)
قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران
(۱۳۵۹-۱۳۹۷)

تحقیق و تدوین:
محمد فتحی، کاظم کوهی اصفهانی

نظرات شرعی فقه‌های شورای نگهبان

بر اساس اصل (۴) قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران
(۱۳۵۹-۱۳۹۷)

تحقیق و تدوین
محمد فتحی، کاظم کوهی اصفهانی

• ناشر: انتشارات پژوهشکده شورای نگهبان • نوبت چاپ: اول، پاییز ۱۳۹۷
• شمارگان: ۵۰۰ نسخه • بها: ۴۰۰۰۰ تومان • شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۳۷۸-۲۴-۲

• همه حقوق برای انتشارات پژوهشکده شورای نگهبان محفوظ است.
• نشر و تکثیر تمام یا بخشی از اثر به هر شکل،
بدون کسب اجازه کتبی از انتشارات پژوهشکده شورای نگهبان ممنوع است.

تهران، خیابان شهید سپهبد قرنی، کوچه شهید دهقانی نیا، پلاک ۱۲
صندوق پستی: ۱۳۱۴۵-۱۴۶۳
تلفن: ۰۲۱-۸۸۳۲۵۰۴۵ • نامبر: ۰۲۱-۸۸۳۲۵۰۸۰

www.shora-rc.ir

nashr@shora-rc.ir

فهرست مطالب

۱۷	مقدمه
۱. صلاحیت فقهای شورای نگهبان در بررسی کلیه قوانین و مقررات	
۲۳	۱-۱- نظریه تفسیری شماره ۱۹۸۳ مورخ ۱۳۶۰/۲/۸ شورای نگهبان در خصوص اصل (۴) قانون اساسی
۲۴	۲-۲- نظر فقهای شورای نگهبان در خصوص تجویز موقتی اجرای قوانین مصوب پیش از انقلاب تا زمان تصویب قانون جدید، مشروط به عدم مغایرت صریح آنها با فتاوی حضرت امام خمینی
۲۶	۳-۳- اعلام آمادگی فقهای شورای نگهبان جهت بررسی و انطباق قوانین مصوب پیش از انقلاب اسلامی با موازین شرع، در پاسخ به درخواست جامعه مدرسین حوزه علمیه قم
۲۷	۴-۴- تذکر فقهای شورای نگهبان به رئیس مجلس، مبنی بر لزوم توقف اجرای «طرح پیوند اعضای بیماران فوت شده یا بیماری که مرگ مغزی آنان مسلم است» مصوب ۱۳۷۹/۱/۱۷ مجلس شورای اسلامی
۲۸	۵-۵- نظریه تفسیری شماره ۸۰/۲۱/۱۲۷۹ مورخ ۱۳۸۰/۲/۱۸ شورای نگهبان مبنی بر بطلان قوانین و مقررات مغایر شناخته شده با موازین شرع، از زمان تصویب آنها
۳۰	۶-۶- بند (۲) نظر شماره ۹۰/۳۰/۴۲۹۸۲ مورخ ۱۳۹۰/۴/۲۸ فقهای شورای نگهبان مبنی بر الغای قوانین و مقرراتی که فقهای شورای نگهبان بر اساس اصل (۴) قانون اساسی، آنها را مغایر با موازین شرع تشخیص داده‌اند

۲. قانون اساسی

- ۱-۲- اعلام نظر شرعی در خصوص نحوه مراعات سوگندنامه‌ای که رئیس جمهور براساس اصل ۳۱ (۱۲۱) قانون اساسی یاد می‌کند
- ۲-۲- اعلام مغایرت اطلاق اصل (۶۹) قانون اساسی در خصوص علنی بودن مذاکرات مجلس و انتشار کامل آن

۳. قوانین و مقررات مربوط به امور اراضی و املاک

- ۱-۳- اعلام مغایرت آیین‌نامه اجرایی قانون لغو مالکیت اراضی موات مصوب ۱۳۵۸/۵/۲۲ با ۳۵ موازین شرع
- ۲-۳- اعلام نظر شرعی در خصوص صدور گواهی عمران و ابطال سند به نفع خریدار در خصوص زمین‌های مشکوک به بایر تا تعیین تکلیف از طرف محاکم صلاحیت‌دار
- ۳-۳- اعلام مغایرت شمول قانون حفظ آثار ملی مصوب ۱۳۰۹ نسبت به املاک شخصی
- ۴-۳- اعلام مغایرت برخی از مواد آیین‌نامه اجرایی قانون اراضی شهری با موازین شرع
- ۵-۳- اعلام عدم مشروعیت اعطای زمین‌های تحت مدیریت بنیاد مستضعفان به طور مجانی یا کمتر از بهای عادلانه به سازمان زمین شهری
- ۶-۳- اعلام مغایرت مفاد دستورالعمل مورخ ۱۳۶۱/۱۲/۲ با موازین شرع، از جهت تجویز ادامه و استمرار قانون اصلاحات ارضی دوره طاغوت
- ۷-۳- اعلام نظر شرعی در خصوص جواز احداث ساختمان در محدوده حریم روستا در صورتی که مورد نیاز برای مصارف مقرر جهت حریم نباشد
- ۸-۳- اعلام نظر شرعی در خصوص بازپس‌گیری زمین‌های محبات از متصرفینی که قبل از تاریخ ۱۳۶۵/۱۲/۱۶ تصرف کرده‌اند
- ۹-۳- اعلام مغایرت بند (۹) ماده (۵۰) قانون برنامه و بودجه کشور مصوب ۱۳۵۱ با موازین شرع، از جهت حکم به عدم پرداخت حق ارتفاق ناشی از حریم راه‌های اصلی و فرعی و خطوط موصلات برق و آب و گاز و نفت توسط دولت
- ۱۰-۳- اعلام مغایرت اطلاق ماده (۴) قانون افراز و فروش املاک مشاع مصوب ۱۳۵۷ و مواد (۹) و (۱۰) آیین‌نامه اجرایی آن با موازین شرع

۴. قوانین و مقررات مربوط به امور جزایی

- ۱-۴- اعلام مغایرت برخی از مواد قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۰۴ و ۱۳۵۲ با موازین شرع
- ۲-۴- اعلام نظر شرعی در خصوص محدود بودن گستره ماده (۶) قانون راجع به مجازات اسلامی مصوب ۱۳۶۱ و عدم تسری آن به جرائم مستوجب قصاص، حدود و تعزیرات معینه شرعی
- ۳-۴- اعلام عدم مغایرت با شرع تعقیب کیفری صادرکننده چک بلامحل

۹۵	۴-۴- اعلام مغایرت اطلاق مفاد قانون منع توقیف اشخاص در قبال تخلف از انجام تعهدات و الزامات مالی مصوب ۱۳۵۲ با موازین شرع
۹۸	۴-۵- اعلام عدم مغایرت با شرع حکم به مجازات در مواد (۵) و (۶) قانون ازدواج مصوب ۱۳۱۰
۹۸	۴-۶- اعلان نظر شرعی در خصوص گستره حکم تغلیظ دیه در ماده (۲۹۹) قانون مجازات اسلامی و تبصره آن، مصوب ۱۳۷۰
۱۰۰	۴-۷- اعلام نظر در خصوص انطباق یا عدم انطباق مواد (۳۲۳) و (۳۲۵) قانون دادرسی و کیفر ارتش (اصلاحی ۱۳۵۴) با موازین شرع
۱۰۲	۴-۸- اعلام نظر شرعی در خصوص مفهوم تبصره (۴) ماده (۱۹۸) قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰، در خصوص تسلیم مال به مالک توسط سارق
۱۰۵	۴-۹- اعلام نظر شرعی در خصوص مفهوم ماده (۱۵۲) قانون دیات مصوب ۱۳۶۱ و ماده (۴۴۳) قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰، در مورد تفاوت جدا شدن استخوان با درزفتگی
۱۰۷	۴-۱۰- اعلام مغایرت مواد (۶۸) و (۶۸ مکرر) آیین دادرسی کیفری اصلاحی ۱۳۳۵ با موازین شرع
۱۰۸	۴-۱۱- اعلام نظر در خصوص مغایرت یا عدم مغایرت اصلاحیه کنوانسیون لاهه با موازین شرع، از جهت پرداخت دیه (خسارت) به مسافران مصدوم
۱۱۰	۴-۱۲- اعلام مغایرت ماده (۲۵۲) قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰ با موازین شرع، در مورد اثبات قتل با قسامه
۱۱۴	۴-۱۳- اعلام نظر شرعی در خصوص مفاد تبصره ماده (۲۹۹) قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، در مورد موجبات تغلیظ دیه
۵. قوانین و مقررات مربوط به امور مدنی	
۱۱۷	۵-۱- اعلام مغایرت ماده (۱۰۴۱) قانون مدنی با موازین شرع
۱۱۷	۵-۲- اعلام نظر شرعی در خصوص حدود و ثغور شرعی قرارداد ارجاع به داوری و شرایط و لوازم صحت آن
۱۲۰	۵-۳- اعلام مغایرت اطلاق مفاد قانون راجع به نحوه اقدام نسبت به کالاهای متروکه مصوب ۱۳۵۸ شورای انقلاب با موازین شرع
۱۲۲	۵-۴- اعلام مغایرت اطلاق مفاد قانون منع توقیف اشخاص در قبال تخلف از انجام تعهدات و الزامات مالی مصوب ۱۳۵۲ با موازین شرع
۱۲۲	۵-۵- اعلام مغایرت ماده (۱۳۰۹) قانون مدنی با موازین شرع
۱۲۳	۵-۶- اعلام نظر شرعی در خصوص مفاد ماده (۶۵) قانون اجرای احکام مدنی مصوب ۱۳۵۶
۱۲۵	۵-۷- اعلام نظر شرعی در خصوص مفاد ماده (۱۲۱۰) قانون مدنی

نظرات شرعی فقهای شورای نگهبان

۸-۱- اعلام پابرجا بودن نظریه شرعی فقهای شورای نگهبان در خصوص ابطال ماده (۱۳۰۹) ۱۲۸
قانون مدنی

۶. قوانین مربوط به آیین دادرسی مدنی

۱-۶- اعلام مغایرت مواد (۳۳۳) و (۳۳۴) قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸ و مواد (۱۰) و ۱۳۱
(۱۷) قانون اصلاح قانون جلوگیری از تصرف عدوانی مصوب ۱۳۵۲، با موازین شرع

۲-۶- اعلام مغایرت مواد (۷۳۱) به بعد قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸ با موازین شرع ۱۳۳

۳-۶- اعلام نظر شرعی در خصوص محدوده جواز تجدیدنظر در حکم حاکم شرع ۱۳۳

۴-۶- اعلام مغایرت مواد (۷۱۲) و (۷۱۹) قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸ با موازین شرع ۱۳۶

۵-۶- اعلام مغایرت ماده (۳۳۰) قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸ با موازین شرع ۱۳۷

۶-۶- اعلام مغایرت مواد (۷۱۹) تا (۷۲۶) قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸ با موازین شرع ۱۳۹

۷-۶- اعلام مغایرت اطلاق ماده (۷۱۲) قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸ با موازین شرع ۱۴۰

۸-۶- اعلام مغایرت ماده (۴۰۸) قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور مدنی
مصوب ۱۳۷۹ با موازین شرع ۱۴۲

۹-۶- اعلام نظر شرعی مبنی بر عدم شمول نظریه‌ی شرعی شورای نگهبان در خصوص مرور زمان
استماع دعوی در مقررات آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸، نسبت به اشخاص خارجی که
در کشورشان مرور زمان به رسمیت شناخته شده است

۱۰-۶- اعلام نظر شرعی در خصوص قابلیت استناد نظر شورای نگهبان در خصوص جریان مرور
زمان در دعاوی اشخاص خارجی که در کشورشان مرور زمان به رسمیت شناخته شده
است، پس از تصویب قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۷۹

۷. قوانین و مقررات مربوط به امور ثبتی

۱-۷- اعلام مغایرت تبصره ماده (۳۴) قانون ثبت و مواد (۳۶) و (۳۷) آیین‌نامه اجرایی مفاد
اسناد رسمی لازم‌الاجراء با موازین شرع ۱۴۵

۲-۷- اعلام مغایرت ماده (۳۴) اصلاحی قانون ثبت اسناد و املاک مصوب ۱۳۵۱ با موازین شرع ۱۴۵

۳-۷- اعلام عدم مغایرت ماده (۴۶) قانون دفاتر اسناد رسمی و کانون سردفتران و دفتریاران
مصوب ۱۳۵۴ با موازین شرع ۱۴۹

۴-۷- اعلام مغایرت ماده (۳۴) قانون ثبت و تبصره‌های (۴) و (۵) آن و نیز مواد (۳۶) و (۳۷) ۱۴۹
آیین‌نامه اجرایی قانون ثبت با موازین شرع

۵-۷- اعلام عدم تغایر با شرع حکم به مرور زمان در تخلفات اداری، از جمله در تعقیب و مجازات
انتظامی سردفتران و دفتریاران ۱۴۹

- ۶-۸- اعلام مغایرت تبصره (۳) ماده (۶۹) آیین‌نامه اجرای مفاد اسناد رسمی لازم‌الاجراء و طرز رسیدگی به شکایت از عملیات اجرایی مصوب ۱۳۷۶/۵/۲۵ رئیس قوه قضائیه، با موازین شرع

۸. قوانین و مقررات مربوط به روابط موجر و مستأجر

- ۱-۸- اعلام نامشروع بودن مطالبه و پرداخت حق کسب و پیشه و تجارت و مغایرت ذیل ماده (۱۹) ۱۵۳ قانون روابط موجر و مستأجر مصوب ۱۳۵۶ با موازین شرع
- ۲-۸- اعلام مغایرت مواد (۱۰) و (۱۷) قانون اصلاح قانون جلوگیری از تصرف عدوانی مصوب ۱۳۵۲ و مواد (۳۳۳) و (۳۳۴) قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸ با موازین شرع، از جهت تجویز تصرفات عدوانی مستأجر پس از اتمام مدت اجاره
- ۳-۸- اعلام مغایرت ماده (۱۹) قانون روابط موجر و مستأجر مصوب ۱۳۵۶ با موازین شرع ۱۵۵
- ۴-۸- اعلام مغایرت مواد (۴)، (۶) و (۱۵) قانون روابط موجر و مستأجر مصوب ۱۳۵۶ با موازین شرع ۱۵۵

۹. قوانین و مقررات مربوط به ازدواج و حمایت از خانواده

- ۱-۹- اعلام مغایرت اطلاق ماده (۱۸) قانون گذرنامه مصوب ۱۳۵۳ با موازین شرع ۱۵۹
- ۲-۹- اعلام مغایرت ماده (۱) قانون ازدواج اصلاحی ۱۳۱۶ و ماده (۱۷) قانون حمایت خانواده ۱۶۱ مصوب ۱۳۵۳ با موازین شرع
- ۳-۹- اعلام عدم تغایر با شرع حکم به مجازات در مواد (۵) و (۶) قانون ازدواج مصوب ۱۳۱۰ ۱۶۱

۱۰. قوانین و مقررات مربوط به امور پولی و بانکی

- ۱-۱۰- اعلام نظر شرعی مبنی بر جواز تصرف در اصل وام ربوی، به رغم حرمت پرداخت و دریافت ربا ۱۶۳
- ۲-۱۰- اعلام نظر شرعی در خصوص جواز یا عدم جواز دریافت بهره از وام، پس از تاریخ سررسید آن ۱۶۵
- ۳-۱۰- اعلام مغایرت برخی از مفاد تصویب‌نامه مورخ ۱۳۷۳/۶/۶ و تصویب‌نامه اصلاحی مورخ ۱۳۷۴/۵/۱۰ هیئت وزیران با موازین شرع، از جهت در نظر گرفتن بهره برای وام ۱۶۸
- ۴-۱۰- اعلام نظر شرعی در خصوص مفاد قانون افتتاح حساب پس‌انداز برای اطفال مصوب ۱۳۵۷ ۱۷۱
- ۵-۱۰- اعلام عدم مغایرت ماده (۶) آیین‌نامه اجرایی تبصره (۲۷) قانون برنامه دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مورخ ۱۳۷۴/۸/۱۷ هیئت وزیران با موازین شرع، از جهت اشاره به موضوع «سود مورد انتظار» در تسهیلات و ضمانت‌نامه‌های بانکی ۱۷۳
- ۶-۱۰- اعلام عدم مغایرت ماده (۶) تصویب‌نامه مورخ ۱۳۷۳/۸/۱۴ هیئت وزیران، از جهت اشاره به موضوع «سود مورد انتظار» در تسهیلات و ضمانت‌نامه‌های بانکی ۱۷۴

نظرات شرعی فقهای شورای نگهبان

- ۱۷۶-۷- اعلام مغایرت تصویب نامه مورخ ۱۳۷۳/۱۰/۶ هیئت وزیران با موازین شرع و همچنین ابطال موادی از قانون انتشار اسناد خزانه و اوراق قرضه مصوب ۱۳۴۸، از جهت تجویز اخذ و پرداخت بهره به اوراق قرضه
- ۱۷۹-۸- اعلام مغایرت ماده (۵) آیین نامه اجرایی تبصره (۴۰) قانون برنامه دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مورخ ۱۳۷۶/۳/۱۸ هیئت وزیران با موازین شرع، از جهت تجویز پرداخت سود به وام و اعلام عدم مغایرت آیین نامه اصلاحی مورخ ۱۳۷۸/۱۲/۲۱ هیئت وزیران با موازین شرع
- ۱۸۱-۹- اعلام مغایرت ماده (۲) تصویب نامه مورخ ۱۳۷۷/۲/۷ هیئت وزیران با موازین شرع، از جهت تجویز پرداخت سود به وام
- ۱۸۲-۱۰- اعلام عدم مغایرت تصویب نامه مورخ ۱۳۷۷/۳/۲۴ هیئت وزیران با موازین شرع، از جهت حکم به پرداخت تعهد مربوط به بهره یوزانس داخلی اعتبار اسنادی
- ۱۸۴-۱۱- اعلام مغایرت دو فقره از تصویب نامه های مورخ ۱۳۷۷/۵/۱۰ هیئت وزیران با موازین شرع، از جهت تجویز پرداخت سود به وام
- ۱۸۶-۱۲- اعلام مغایرت تصویب نامه های مورخ ۱۳۷۵/۲/۳ و ۱۳۷۷/۵/۱۰ هیئت وزیران با موازین شرع، از جهت تجویز پرداخت سود به تسهیلات مالی (وام)
- ۱۸۸-۱۳- اعلام مغایرت تصویب نامه مورخ ۱۳۷۷/۱۱/۲۱ هیئت وزیران با موازین شرع، از جهت تجویز پرداخت سود به وام
- ۱۸۹-۱۴- اعلام عدم مغایرت تبصره ماده (۱۸) آیین نامه اجرایی قانون نحوه انتشار اوراق مشارکت مورخ ۱۳۷۷/۵/۱۸ هیئت وزیران با موازین شرع
- ۱۹۰-۱۵- اعلام عدم مغایرت بند (ج) تصویب نامه مورخ ۱۳۷۷/۱۲/۱۵ هیئت وزیران با موازین شرع، از جهت حکم به پرداخت هزینه های تبعی تسهیلات دریافتی از بانک توسعه اسلامی
- ۱۹۲-۱۶- اعلام نظر شرعی در خصوص مفاد برخی از تصویب نامه های هیئت وزیران از جمله تصویب نامه مورخ ۱۳۷۵/۳/۲۶ (اصلاحی ۱۳۷۵/۶/۱۸) که در آنها به پرداخت هزینه های تبعی، علاوه بر اصل تسهیلات دریافتی حکم شده است
- ۱۹۴-۱۷- اعلام نظر مبنی بر مغایر با شرع بودن تصویب نامه هایی که پرداخت سود به وام های دریافتی از شرکت های خارجی در آنها تجویز شده است
- ۱۹۷-۱۸- اعلام عدم مغایرت ماده (۵) تصویب نامه مورخ ۱۳۷۹/۵/۲۴ هیئت وزیران، از جهت تجویز دریافت سود بانکی برای فروش اقساطی
- ۱۹۸-۱۹- اعلام نظر شرعی در خصوص ماده (۲) تصویب نامه مورخ ۱۳۷۹/۸/۲۸ هیئت وزیران، از جهت تجویز پرداخت وام مسکن با بهره (۴٪) به جانبازان
- ۱۹۹-۲۰- اعلام نظر شرعی در خصوص آیین نامه اجرایی عملیات پولی و بانکی در مناطق آزاد تجاری- صنعتی جمهوری اسلامی ایران مورخ ۱۳۷۹/۲/۲۷ هیئت وزیران

فهرست مطالب

۲۰۲	۲۱-۱۰- اعلام مغایرت ماده (۹) آیین‌نامه اجرایی ماده (۸۵) قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مورخ ۱۳۷۹/۷/۲۵ هیئت وزیران با موازین شرع، از جهت تجویز انتشار اوراق قرضه و اعلام عدم مغایرت ماده (۹) اصلاحی این آیین‌نامه مورخ ۱۳۸۰/۶/۲۵ هیئت وزیران با موازین شرع
۲۰۵	۲۲-۱۰- اعلام مغایرت برخی از مواد قانون انتشار اسناد خزانه و اوراق قرضه مصوب ۱۳۴۸ (با) ۲۰۵ اصلاحات بعدی) با موازین شرع
۲۰۶	۲۳-۱۰- اعلام نظر شرعی در خصوص «دستورالعمل اجرایی اعتبارار در حساب جاری در قالب خرید دین» مصوب ۱۳۸۵/۴/۱۰ شورای پول و اعتبار
۲۱۱	۲۴-۱۰- اعلام مغایرت ماده (۵۲) قانون تجارت (الحاقی ۱۳۴۷) با موازین شرع

۱۱. قوانین و مقررات مربوط به مشاغل، اصناف و کار

۲۱۳	۱-۱۱- اعلام مغایرت برخی از مواد لایحه قانونی راجع به محدودیت داشتن مغازه گوشت‌فروشی مصوب ۱۳۵۹ شورای انقلاب با موازین شرع
۲۱۵	۲-۱۱- اعلام نظر شرعی در خصوص «آیین‌نامه انتظامی نظام پزشکی مصوب ۱۳۴۸»
۲۲۴	۳-۱۱- اعلام مغایرت آرای صادره از طرف مراجع حل اختلاف پیش‌بینی شده در قانون کار مصوب ۱۳۳۷ و قانون کار کشاورزی مصوب ۱۳۵۳ (اصلاحی ۱۳۵۹ شورای انقلاب) با موازین شرع

۱۲. قانون حفاظت و توسعه صنایع ایران

۲۳۵	۱-۱۲- اعلام مغایرت برخی از مواد قانون حفاظت و توسعه صنایع ایران مصوب ۱۳۵۸ شورای انقلاب و آیین‌نامه اجرایی این قانون مصوب ۱۳۵۸ هیئت وزیران دولت موقت و لایحه قانونی متمم قانون حفاظت و توسعه صنایع ایران و آیین‌نامه اجرایی آن مصوب ۱۳۵۹ شورای انقلاب، با موازین شرع
۲۴۸	۲-۱۲- اعلام نظر شرعی مبنی بر جواز تصرف در اصل وام ربوی، به رغم حرمت پرداخت و دریافت ربا
۲۴۸	۳-۱۲- اعلام نظر شرعی در خصوص ماده (۲) لایحه قانونی متمم قانون حفاظت و توسعه صنایع ایران و آیین‌نامه اجرایی آن، مصوب ۱۳۵۹ شورای انقلاب
۲۴۹	۴-۱۲- اعلام نظر شرعی در خصوص نسبت قانون حفاظت و توسعه صنایع ایران و سایر قوانین و مقررات مرتبط با آن، با فرمان حکومتی امام خمینی (ره) مبنی بر تشکیل بنیاد مستضعفان

۱۳. قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع

۲۵۳	۱-۱۳- اعلام مغایرت ماده (۵۶) قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع با موازین شرع
-----	---

نظرات شرعی فقهای شورای نگهبان

۱۳-۲- اعلام مغایرت ماده (۴۴ مکرر) قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع (الحاقی) ۲۵۶
با موازین شرع (۱۳۴۸)

۱۳-۳- اعلام مغایرت برخی از مفاد مواد (۵۵) و (۵۶) قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و
مراتع (اصلاحی) ۱۳۴۸ و ۱۳۵۴ با موازین شرع

۱۴. امور حسبی

۱۴-۱- اعلام مغایرت تعیین مدت برای اعتبار وصیت‌نامه عادی و خودنوشت با موازین شرعی، ۲۶۷
موضوع ماده (۲۹۴) قانون امور حسبی مصوب ۱۳۱۹

۱۴-۲- اعلام مغایرت ماده (۲۹۴) قانون امور حسبی مصوب ۱۳۱۹ با موازین شرع ۲۶۹

۱۴-۳- اعلام عدم مغایرت تبصره (۲) ماده (۱) قانون پرداخت پاداش پایان خدمت و بخشی ۲۷۰
از هزینه‌های ضروری به کارکنان دولت مصوب ۱۳۷۵ با موازین شرع، از جهت حکم به
پرداخت پاداش پایان خدمت مستخدم متوفی به وراثت قانونی وی

۱۵. شرایط قضاء و قاضی

۱۵-۱- اعلام نظر شرعی در خصوص حدود و ثغور شرعی قرارداد ارجاع به داوری و شرایط و لوازم
صحت آن ۲۷۳

۱۵-۲- اعلام مغایرت آرای صادره از طرف مراجع حل اختلاف پیش‌بینی شده در قانون کار ۲۷۳
مصوب ۱۳۳۷ و قانون کار کشاورزی مصوب ۱۳۵۳ (اصلاحی ۱۳۵۹ شورای انقلاب) با
موازین شرع، به دلیل فقدان جایگاه قضای شرعی

۱۵-۳- اعلام مغایرت آرای کمیسیون ماده (۱۰۰) قانون شهرداری‌ها با موازین شرع، از جهت عدم
ابتنای آن بر حکم حاکم شرع ۲۷۳

۱۵-۴- اعلام مغایرت ماده (۵۶) قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع با موازین شرع، ۲۷۸
از جهت عدم رعایت موازین قضاء شرعی در تشخیص منابع ملی

۱۵-۵- اعلام مغایرت ماده (۴۴ مکرر) قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع (الحاقی) ۲۷۸
(۱۳۴۸) با موازین شرع، از جهت عدم رعایت موازین قضاء شرعی در خصوص ضبط و فروش
دام افراد

۱۵-۶- اعلام مغایرت برخی از مفاد مواد (۵۵) و (۵۶) قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و
مراتع (اصلاحی) ۱۳۴۸ و ۱۳۵۴ با موازین شرع

۱۵-۷- اعلام عدم مغایرت شروع فعالیت مجدد کمیسیون ماده (۱۰۰) قانون شهرداری‌ها با موازین
شرع، به دلیل تنفیذ آن توسط ولی امر

۱۶. وقف

فهرست مطالب

۲۸۱	۱-۱۶- اعلام مغایرت برخی از مواد آیین‌نامه اجرایی قانون اراضی شهری مصوب ۳۰/۳/۱۳۶۱
	هیئت وزیران با موازین شرع، از جمله مواد (۵۲)، (۵۳)، (۵۶)، (۵۷) و (۶۰) در خصوص موقوفات و اراضی وقفی
۲۸۱	۲-۱۶- اعلام نظر شرعی در خصوص دامنه‌ی شمول لایحه قانونی تجدید قرارداد و اجاره املاک و اموال مصوب ۱۳۵۸ شورای انقلاب و تسزّی آن به موقوفات خاص
۲۸۳	۳-۱۶- اعلام مغایرت اطلاق لایحه قانونی تجدید قرارداد و اجاره املاک و اموال موقوفه مصوب ۱۳۵۸ شورای انقلاب با موازین شرع
۲۸۶	۴-۱۶- اعلام نظر شرعی در خصوص مالکیت شن، ماسه و خاک رس زمین‌های متعلق به اشخاص و موقوفات، و تعیین دامنه شمول تبصره (۶۶) قانون بودجه سال ۱۳۶۳
۲۸۹	۵-۱۶- اعلام مغایرت اطلاق مواد (۲) و (۷) قانون تأسیس شورای عالی شهرسازی و معماری ایران مصوب ۱۳۵۱ با موازین شرع، از جهت شمول آن بر موقوفات
۲۹۱	۶-۱۶- اعلام نظر شرعی در خصوص وضعیت مالکیت معادن سنگ و خاک واقع در موقوفات
۲۹۳	۷-۱۶- اعلام نظر شرعی در خصوص مشروعیت تبصره (۶) ماده (۹۶) قانون شهرداری و ماده (۴۵) آیین‌نامه مالی شهرداری‌ها، از جهت ملک عمومی محسوب کردن گورستان‌های متروکه‌ی فاقد وقف‌نامه
۲۹۵	۸-۱۶- اعلام مغایرت عموم ماده (۷) قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف و امور خیریه مصوب ۱۳۶۳ با موازین شرع
۲۹۶	۹-۱۶- اعلام نظر شرعی در خصوص مستثنی بودن موقوفات از قوانین مربوط به املاک شخصی
۲۹۹	۱۰-۱۶- اعلام مغایرت اخذ مالیات سالانه از موقوفات عام و خاص با موازین شرع (موضوع ماده (۳) قانون مالیات‌های مستقیم مصوب ۱۳۶۶) و اعلام مشروعیت اخذ مالیات بردآمد از موقوفات
۳۰۴	۱۱-۱۶- اعلام نظر شرعی در خصوص مالکیت خاک رس صنعتی واقع در موقوفات
۳۰۵	۱۲-۱۶- اعلام مغایرت اطلاق بند (۹) ماده (۵۰) قانون بودجه کل کشور مصوب ۱۳۵۱ با موازین شرع، از جهت شمول آن بر اراضی موقوفه
۳۰۹	۱۳-۱۶- اعلام نظر شرعی در خصوص حدود اختیارات سازمان اوقاف در مورد موقوفات و تسزّی یا عدم تسزّی آن بر موقوفات دارای متولّی
۳۱۴	۱۴-۱۶- اعلام نظر شرعی در خصوص تبصره (۴) ماده واحده قانون تعیین وضعیت املاک واقع در طرح‌های دولتی و شهرداری‌ها مصوب ۱۳۶۷، از جهت انصراف آن از موقوفات
۳۱۶	۱۵-۱۶- اعلام غیرقابل ابطال بودن نظرات شرعی شورای نگهبان، از جمله نظر شماره ۸۴۴۴ مورخ ۲۸/۳/۱۳۶۶ در خصوص تعلق معادن واقع در اراضی موقوفه به موقوفه
۳۲۱	۱۶-۱۶- اعلام نظر شرعی در خصوص موضوع تعلق معدن سنگ آهک واقع در اراضی موقوفه به موقوفه یا احتساب آن در زمره انفال

نظرات شرعی فقهای شورای نگهبان

۱۶-۱۷	اعلام مغایرت تبصره (۴) ماده (۱۰۱) اصلاحی قانون شهرداری مصوب ۱۳۹۰ با موازین شرع، در صورت تسری آن به موقوفات	۳۲۳
۱۶-۱۸	اعلام نامشروع بودن واگذاری بیمارستان سهامیه قم در قالب قرارداد اجاره در پیش از انقلاب و نیز جایز نبودن تصرف شورای انقلاب در موقوفه بیمارستان سهامیه، از جهت تصویب لایحه قانونی راجع به واگذاری بیمارستان سهامیه قم به وزارت بهداشتی و بهزیستی مصوب ۱۳۵۹	۳۲۶
۱۶-۱۹	اعلام نظر در خصوص ماده (۱۰۱) اصلاحی قانون شهرداری مصوب ۱۳۹۰	۳۳۰
۱۶-۲۰	اعلام عدم مشروعیت گرفتن درصدی از بهای ماده معدنی در اراضی موقوفه به عنوان حقوق دولتی، به استناد قانون اصلاح قانون معادن مصوب ۱۳۹۰	۳۳۳
۱۷. خسارت تأخیر تأدیه		
۱۷-۱	اعلام نظر شرعی در خصوص اخذ جریمه ناشی از تأخیر تأدیه‌ی مطالبات بانک‌ها از مشتریان در قراردادهای بانکی	۳۳۹
۱۷-۲	اعلام مغایرت دریافت خسارت تأخیر تأدیه با موازین شرعی، موضوع مواد (۷۱۲) و (۷۱۹) قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸	۳۴۲
۱۷-۳	اعلام مغایرت دریافت خسارت تأخیر تأدیه با موازین شرعی، موضوع تبصره ماده (۳۴) قانون ثبت و مواد (۳۶) و (۳۷) آیین‌نامه اجرایی مفاد اسناد رسمی لازم‌الاجراء	۳۴۴
۱۷-۴	اعلام مغایرت مطالبه و اخذ خسارت تأخیر تأدیه توسط بانک‌ها با موازین شرع، موضوع مواد (۷۱۹) تا (۷۲۶) قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸ و سایر مواد قانونی که به این موضوع اشاره دارند	۳۴۷
۱۷-۵	اعلام مغایرت اخذ خسارت تأخیر تأدیه با موازین شرع، موضوع ماده (۳۴) قانون ثبت و تبصره‌های (۴) و (۵) آن و نیز مواد (۳۶) و (۳۷) آیین‌نامه اجرایی قانون ثبت	۳۵۳
۱۷-۶	اعلام عدم مشروعیت اخذ خسارت تأخیر تأدیه از صادرکننده چک بلامحل	۳۵۵
۱۷-۷	اعلام عدم مغایرت ماده (۲۳) آیین‌نامه اجرایی ماده (۱۷) قانون تنظیم بخشی از مقررات تسهیل نوسازی صنایع کشور و اصلاح ماده (۱۱۳) قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مورخ ۱۳۸۳/۴/۲۱ هیئت وزیران با موازین شرع، از جهت حکم به پرداخت وجه التزام تأخیر در قرارداد	۳۵۸

۱۸. مرور زمان

۱۸-۱	اعلام عدم مشروعیت حکم مرور زمان عدم استماع دعوی در مواد (۷۳۱) به بعد قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸	۳۶۱
------	---	-----

۳۶۳	۲-۱۸- اعلام عدم تغایر با شرع حکم به مرور زمان در تعقیب انتظامی قضات، موضوع ماده (۳۱) قانون استخدام قضات مصوب ۱۳۰۶
۳۶۴	۳-۱۸- اعلام عدم تغایر با شرع حکم به مرور زمان در تعقیب انتظامی قضات و صاحب‌منصبان پارک، موضوع ماده (۳۱) قانون استخدام قضات مصوب ۱۳۰۶
۳۶۵	۴-۱۸- اعلام عدم تغایر با شرع حکم به مرور زمان در تعقیب و مجازات انتظامی سردفتران و دفتریاران، موضوع ماده (۴۶) قانون دفاتر اسناد رسمی و کانون سردفتران و دفتریاران مصوب ۱۳۵۴
۳۶۹	۵-۱۸- اعلام نظر شرعی مبنی بر عدم شمول نظریه‌ی شرعی شورای نگهبان در خصوص مرور زمان استماع دعوی در مقررات آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸، نسبت به اشخاص خارجی که در کشورشان مرور زمان به رسمیت شناخته شده است
۳۷۰	۶-۱۸- اعلام عدم تغایر با شرع حکم به مرور زمان در تخلفات اداری، از جمله در تعقیب و مجازات انتظامی سردفتران و دفتریاران
۳۷۱	۷-۱۸- اعلام نظر شرعی نسبت به قابلیت استناد نظر شورای نگهبان در خصوص جریان مرور زمان در دعاوی اشخاص خارجی که در کشورشان مرور زمان به رسمیت شناخته شده است، پس از تصویب قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۷۹
۱۹. سایر	
۳۷۵	۱-۱۹- اعلام عدم مغایرت قانون تأسیس سازمان اسناد ملی ایران مصوب ۱۳۴۹ و آیین‌نامه مربوط به آن با موازین شرع، از جهت تعیین ضرب‌الاجل برای امحای اوراق زائد و راکد
۳۷۸	۲-۱۹- اعلام مغایرت اطلاق لایحه قانونی تعیین حدود وظایف و اختیارات مدیریا مدیران موقت مصوب ۱۳۵۹ شورای انقلاب با موازین شرع، از جهت شمول آن بر واحدهایی که تمام یا قسمتی از سهام آنها متعلق به اشخاص است
۳۸۲	۳-۱۹- اعلام مغایرت «طرح پیوند اعضای بیماران فوت شده یا بیمارانی که مرگ مغزی آنان مسلم است» با موازین شرع
۳۸۶	۴-۱۹- اعلام مغایرت اطلاق تبصره (۱) ماده (۲۶) قانون تشکیلات، وظایف و انتخابات شوراهای اسلامی کشور و انتخاب شهرداران مصوب ۱۳۷۵ با موازین شرع، از جهت تجویز انتخاب افراد غیرمسلمان برای شوراهای مناطقی که اکثریت مردم آن مسلمان و پیرو مذهب رسمی کشور هستند

مقدمه

قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مبین نهادهای فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی جامعه ایران بر اساس اصول و ضوابط اسلامی است که انعکاس خواست قلبی امت اسلامی می‌باشد. ماهیت انقلاب عظیم اسلامی ایران و روند مبارزه‌ی مردم مسلمان از ابتدا تا پیروزی که در شعارهای قاطع و کوبنده‌ی همه‌ی قشرهای مردم تبلور می‌یافت این خواست اساسی را مشخص کرده است. بر همین اساس خبرگان تصویب‌کننده‌ی قانون اساسی، يك اصل از اصول قانون اساسی را به طور صریح به این امر مهم اختصاص داده‌اند. اصل (۴) قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مقرر می‌دارد: «کلیه‌ی قوانین و مقررات مدنی، جزایی، مالی، اقتصادی، اداری، فرهنگی، نظامی، سیاسی و غیر اینها باید بر اساس موازین اسلامی باشد. این اصل بر اطلاق یا عموم همه‌ی اصول قانون اساسی و قوانین و مقررات دیگر حاکم است و تشخیص این امر بر عهده‌ی فقهای شورای نگهبان است.»

بر اساس اصل فوق‌الذکر، فقهای شورای نگهبان صلاحیت و وظیفه‌ی تشخیص مغایرت یا عدم مغایرت کلیه‌ی قوانین و مقررات لازم‌الاجراء در ایران را بر عهده دارند. به دیگر سخن، فقهای شورا علاوه بر مسئولیتی که طبق اصل (۹۶) قانون اساسی در خصوص بررسی مصوبات مجلس شورای اسلامی از حیث عدم مغایرت آنها با موازین شرع دارند، مطابق با اصل (۴) قانون اساسی وظیفه دارند که کلیه‌ی قوانین و مقررات

نظرات شرعی فقهای شورای نگهبان

لازم الاجراء در کشور و حتی اطلاق یا عموم اصول قانون اساسی را در صورت لزوم مورد بررسی قرار داده و چنانچه هریک از آنها را از جهتی مغایر با موازین شرع تشخیص دادند، ضمن ابطال مفاد مربوطه، نظر خود را جهت جلوگیری از اجرای قانون یا مقرره‌ی مغایر با موازین اسلامی به مراجع مربوطه اعلام دارند.^۱

در راستای اجرای این اصل، فقهای شورای نگهبان از ابتدای انقلاب اسلامی تا کنون، قوانین و مقررات متعدد، به ویژه قوانین و مقررات تصویب شده در رژیم گذشته را مورد بررسی قرار داده و نظر شرعی خود در آن خصوص را اعلام کرده‌اند. علاوه بر این، در این زمینه استعلام‌های متعددی نیز از سوی اشخاص حقیقی و حقوقی از فقهای شورای نگهبان انجام شده است که در آنها استعلام‌کننده، بررسی و اعلام نظر شرعی فقها نسبت به مفاد برخی از قوانین یا مقررات جاری در کشور را خواستار شده است. بدین سان، مجموعه‌ی پیش‌پرو، که برای نخستین بار در قالب کتاب به محضر علاقه‌مندان تقدیم می‌شود، دربرگیرنده‌ی همه‌ی نظراتی است که تا کنون از سوی نهاد فقهای شورای نگهبان بر اساس اصل (۴) قانون اساسی صادر شده است. پژوهشکده‌ی شورای نگهبان به‌عنوان بازوی مشورتی و پژوهشی این شورا، با توجه به نقش مهم و تأثیرگذار نهاد فقهای شورای نگهبان در ارتباط با اصل چهارم قانون اساسی از یک سو، و با عنایت به آشنایی ناکافی جامعه‌ی حقوقی کشور با این نهاد از سوی دیگر، تدوین مجموعه‌ی حاضر را از خلال اسناد و مدارک موجود، به صورت تألیفی مستقل در دستور کار خود قرار داد تا مجموعه‌ی این نظرات به نحو مناسبی دست‌یافتنی باشد. پاسخگویی به یکی از مطالبات به‌حق مقام معظم رهبری از مجموعه‌ی شورای نگهبان در خصوص لزوم تدوین نظرات شورا و مطلع شدن عموم مردم و صاحب‌نظران از این نظرات،^۲ یکی دیگر از اهداف پژوهشکده در تألیف این کتاب است.

۱. بر اساس ماده (۲۱) آیین‌نامه‌ی داخلی شورای نگهبان مصوب ۱۳۷۹/۴/۲۲، در مواردی که اکثریت فقهای شورای نگهبان، قانونی را مغایر با موازین شرع تشخیص می‌دهند، موضوع به رئیس جمهور اعلام می‌شود تا از طرف وی اقدام لازم در آن خصوص به عمل آید.

۲. مقام معظم رهبری در دیداری که با اعضای شورای نگهبان در تاریخ ۱۳۷۹/۴/۲۸ داشتند، با تأکید بر اهمیت نظرات شورای نگهبان فرمودند: «... مردم، مطلع نیستند... لازم است يك روال اطلاع‌رسانی منظم و مرتبى باشد که مردم در جریان قرار بگیرند، یا نظرات شورا مدون بشود و در

این کتاب، در نوع خود، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است؛ زیرا علاوه بر آنکه بخشی از اسناد حقوقی نظام جمهوری اسلامی ایران را در خود جای داده است، می‌تواند به عنوان منبعی علمی مورد استفاده‌ی عموم علاقه‌مندان، به ویژه مجامع علمی- پژوهشی و پژوهشگران و صاحب‌نظران حوزوی و دانشگاهی قرار گیرد.

گفتنی است با توجه به تنوع موضوعی نظرات ابرازی فقهای شورای نگهبان، برای سهولت مراجعه و دسترسی خوانندگان به این نظرات، این کتاب در نوزده بخش کلی سازمان‌دهی شده است که در هر بخش، ترتیب در نظر گرفته شده برای ذکر هر یک از نظرات، ترتیب تاریخی ابراز آن نظر از ابتدای انقلاب تا کنون بوده است. در این راستا، به ترتیب هر یک از نظرات فقهای شورای نگهبان، با عنوانی حاوی مشخصات نظر ابرازی (شماره، تاریخ، موضوع نظر، مرجع استعلام‌کننده و نتیجه‌ی نظر شورا) از دیگر موضوعات تفکیک شده و در ذیل هر عنوان، متن نظر فقهای شورا، به همراه متن استعلام و مستندات مربوط به آن حسب مورد، بیان شده است. ذکر مواد قانونی یا مقرراتی که در متن استعلام و نظرات فقهای شورای نگهبان بدان‌ها اشاره شده نیز به صورت پانویس مستندسازی شده است تا به فهم بهتر موضوع کمک کند.

در این مجموعه، تطبیق متن نظرات، استعلام‌ها، قوانین، مقررات و مستندات، با اسناد موجود وجهی همت قرار گرفته است تا اثری با بیشترین دقت و ائتمان در اختیار مخاطبان قرار گیرد.

پژوهشکده شورای نگهبان امیدوار است با تولید و عرضه‌ی این مجموعه، علاوه بر حرکت در جهت تحقق بخشی از منویات مقام معظم رهبری، خواسته‌ی جامعه‌ی علمی کشور و همچنین مراکز سیاست‌گذاری، تقنینی و اجرایی کشور را پاسخ گفته باشد. مسلماً انتشار و عرضه‌ی چنین آثاری می‌تواند ثمره‌ی بیش از سی سال مجاهدت و تلاش فقهای شورای نگهبان در پاسداری از موازین شرع را در اختیار کلیه‌ی علاقه‌مندان

نظرات شرعی فقهای شورای نگهبان

قرار دهد و به غنی تر شدن هر چه بیشتر مباحث فقهی و حقوقی در کشور کمک کند. امید است مخاطبان گرامی با ارائه‌ی نظرات خود در خصوص این مجموعه و سایر مجموعه‌هایی که پژوهشکده‌ی شورای نگهبان در راستای رسالت خود منتشر می‌کند، ما را در عمل به وظایف خود یاری فرمایند.

و من الله التوفیق و علیه التکلان

پژوهشکده شورای نگهبان

تابستان ۱۳۹۷

۱. صلاحیت فقهای شورای نگهبان در بررسی کلیه قوانین و مقررات

براساس اصل (۴) قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

اصل چهارم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

کلیه قوانین و مقررات مدنی، جزایی، مالی، اقتصادی، اداری، فرهنگی، نظامی، سیاسی و غیراینها باید براساس موازین اسلامی باشد. این اصل بر اطلاق یا عموم همه اصول قانون اساسی و قوانین و مقررات دیگر حاکم است و تشخیص این امر بر عهده فقهای شورای نگهبان است.

آیین نامه داخلی شورای نگهبان مصوب ۱۳۶۲/۵/۱۷

ماده ۱۳) شورا در برابر سؤالاتی که در مورد تفسیر اصلی از اصول قانون اساسی و یا موافقت بعض مقررات با ضوابط شرعی می شود در صورتی ملزم به جواب است که سؤال کننده هیئت رئیسه مجلس شورای اسلامی یا شورای عالی قضایی یا هیئت دولت و یا رئیس جمهور باشد.

تبصره) به موجب اصل چهارم قانون اساسی فقهاء شورا می توانند رأساً نیز اقدام به اعلام نظر درباره مخالفت هر یک از مقررات مملکتی با شرع بنمایند لکن چنانچه احتمال بروز مفاسدی در اظهار نظر باشد باید تحرّی^۱ کامل صورت گیرد.

ماده ۱۴) در موارد تفسیر قانون اساسی و یا اعلام نظر شرعی باید نسخه ای به اداره روزنامه رسمی جمهوری اسلامی و نسخه ای به ریاست جمهوری ارسال شود تا از طریق رسمی و قانونی در مجموعه قوانین طبع و به تمام واحدها ابلاغ گردد.

آیین نامه داخلی شورای نگهبان مصوب ۱۳۷۹/۴/۲۲

ماده ۱۹) اعلام مغایرت قوانین و مقررات یا موادی از آنها با شرع با توجه به اصل چهارم قانون اساسی، در هر زمان که مقتضی باشد توسط اکثریت فقهای شورای نگهبان انجام می یابد و تابع مدت های مذکور در اصل نود و چهارم قانون اساسی نمی باشد. سؤال های فقهی دیوان عدالت اداری و قضات درباره مغایرت قوانین و مقررات با شرع، حسب مورد از طریق رئیس دیوان و رئیس قوه قضائیه به شورای نگهبان ارسال می شود.

ماده ۲۱) در موارد مغایرت قوانین با شرع موضوع ماده (۱۹)، نظر اکثریت فقهای شورای نگهبان به رئیس جمهوری اعلام می شود تا از طرف وی اقدام لازم به عمل آید.

۱. صلاحیت فقهای شورای نگهبان در بررسی کلیه قوانین و مقررات

۱-۱- نظریه تفسیری شماره ۱۹۸۳ مورخ ۱۳۶۰/۲/۸ شورای نگهبان در خصوص اصل (۴) قانون اساسی:

تاریخ: ۱۳۶۰/۱/۲۵ - شماره: ۱/۱۱۴۳

شورای محترم نگهبان قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران اجرای قوانین و تصویب نامه‌ها و آیین‌نامه‌های گذشته که برخلاف موازین اسلام است و صدور حکم بر طبق آنها در محاکم، به خصوص با توجه به اصل چهارم و اصل یکصد و هفتادم قانون اساسی به هیچ عنوان موجه نیست.

این نظر به شورای عالی قضایی پیشنهاد شده که با توجه به این دو اصل، همه قوانین و تصویب نامه‌ها و آیین‌نامه‌های خلاف اسلام، منسوخ و محاکم موظفند طبق اصل یکصد و شصت و هفتم بر طبق موازین اسلام رأی دهند و این موازین به وسیله شورای عالی قضایی طبق فتوای امام استخراج و به دادسراها و دادگاه‌های انقلاب و دادسراها و دادگاه‌های دیگر ابلاغ گردد و به این ترتیب تا تصویب لوائح قانونی در مجلس شورای اسلامی جلوی اجرای احکام خلاف اسلام گرفته شود.

خواهشمند است نظر آن شورا را کتباً اعلام فرمائید.

از طرف شورای عالی قضایی جمهوری اسلامی ایران - عبدالکریم موسوی اردبیلی

شماره: ۱۹۸۳ - تاریخ: ۱۳۶۰/۲/۸

شورای محترم عالی قضایی

عطف به نامه شماره ۱/۱۱۴۳ مورخ ۱۳۶۰/۱/۲۵، موضوع در جلسات شورای نگهبان مطرح و مورد بررسی قرار گرفت. نظر شورا به شرح ذیل اعلام می‌گردد:

«مستفاد از اصل چهارم قانون اساسی این است که به طور اطلاق کلیه قوانین و مقررات در تمام زمینه‌ها باید مطابق موازین اسلامی باشد و تشخیص این امر به عهده فقهای شورای نگهبان است. بنابراین قوانین و مقرراتی را که در مراجع قضایی اجرا می‌گردد و شورای عالی قضایی آنها را مخالف موازین

نظرات شرعی فقهای شورای نگهبان

اسلامی می‌داند، جهت بررسی و تشخیص مطابقت یا مخالفت با موازین اسلامی برای فقهاء شورای نگهبان ارسال دارید.»

دبیر شورای نگهبان - لطف‌الله صافی

۲-۱- نظرات شماره ۵۷۳۶ مورخ ۱۳۶۱/۷/۱۷ و شماره ۶۷۸۲ مورخ ۱۳۶۱/۹/۲۹ فقهای شورای نگهبان در خصوص تجویز موقتی اجرای قوانین مصوب پیش از انقلاب تا زمان تصویب قانون جدید، مشروط به عدم مغایرت صریح آنها با فتاوی حضرت امام خمینی:

شماره: ۵۷۳۶ - تاریخ: ۱۳۶۱/۷/۱۷

شورای عالی محترم قضایی

نظریه اکثریت فقهای شورای نگهبان که در جلسه ۶۱/۷/۱۷ اعلام گردیده، به شرح زیر به استحضار می‌رساند:

«به دنبال دستور حضرت امام خمینی مدظله‌العالی مبنی بر الغاء قوانین خلاف شرع، چون قسمتی از قوانین از قبیل قانون قصاص و حدود و پاره‌ای از آیین دادرسی کیفری در کمیسیون امور قضایی مجلس شورای اسلامی تصویب و به تأیید شورای نگهبان رسیده و برای اجرا ابلاغ گردیده است، به خاطر حفظ نظام و جلوگیری از تخلفات و احقاق حقوق مردم، اجراء سایر قوانین مادام که مخالفت آن با موازین اسلامی اعلام نگردیده، موقتاً بلامانع است. و در مواردی که طبق قانون سابق، حکم مجازات اعدام صادر می‌گردد، اجراء آن منوط به احراز عدم مغایرت حکم صادره با موازین شرع می‌باشد.

بدیهی است کمیسیون امور قضایی مجلس شورای اسلامی و شورای نگهبان در اسرع وقت ممکن، قوانین سابق را بررسی و با تصویب نهایی جهت ابلاغ و اجراء اعلام خواهد داشت.»

۱. صلاحیت فقه‌های شورای نگهبان در بررسی کلیه قوانین و مقررات

قائم‌مقام دبیر شورای نگهبان - محسن هادوی

شماره: ۶۷۸۲ - تاریخ: ۱۳۶۱/۹/۲۹

شورای عالی محترم قضایی

پیرو نامه شماره ۵۷۳۶ مورخ ۶۱/۷/۱۷، چون از سوی مقامات قضایی و غیرها

مکرراً توضیحاتی خواسته می‌شود، لزوماً به اطلاع می‌رسد:

«به نظر اکثریت فقه‌های شورای نگهبان در مواردی که قانون به موجب صریح فتاوی رهبر معظم انقلاب حضرت امام خمینی مدظله طبق تحریرالوسیله و توضیح المسائل مغایر با شرع است، عمل به آن قانون جایز نیست.»

دبیر شورای نگهبان - لطف‌الله صافی^۱

۱. در پی ارائه نظرات شماره ۵۷۳۶ مورخ ۱۳۶۱/۷/۱۷ و شماره ۶۷۸۲ مورخ ۱۳۶۱/۹/۲۹ فقه‌های شورای نگهبان، اداره کل ثبت منطقه (۳) آذربایجان شرقی، نامه‌ای به شورای نگهبان نوشته است که متن این نامه و پاسخ شورای نگهبان به آن، به شرح زیر می‌باشد:

شماره: ۱۳۲۵۶-۱/۱۳۲۵۶ - تاریخ: ۱۳۶۱/۱۲/۱

به: شورای محترم نگهبان

از: اداره کل ثبت منطقه (۳) آذربایجان شرقی

احتراماً فتوکپی نامه‌های شماره ۵۷۳۶-۶۱/۷/۱۷ و ۶۷۸۲-۶۱/۹/۲۹ آن شورای محترم که از طریق دادستانی تبریز و اصل گردیده اشعار می‌دارد که در نامه قبلی اعلام شده که «به خاطر حفظ نظام و جلوگیری از تخلفات و احقاق حقوق مردم، اجراء سایر قوانین مادام که مخالفت آن با موازین اسلامی اعلام نگردیده موقتاً بلا مانع است» و در نامه دومی اعلام شده که «به نظر اکثریت فقه‌های شورای نگهبان در مواردی که قانون به موجب صریح ... مغایر با شرع است عمل به آن جایز نیست». حال بعضی دفاتر اسناد رسمی و ازدواج و طلاق، نامه قبلی شورا را ملاک عمل قرار داده و مستنداً به ماده (۱۰۴۱) و (۱۲۰۹) قانون مدنی عمل می‌نمایند، ولی دادستانی تبریز اعلام می‌دارد که نامه دوم شورای نگهبان مؤخرالتاریخ می‌باشد قابل اجرا خواهد بود که «در مورد انات (۹) سال و ذکور (۱۵) سال به بالا». حال خواهشمند است دستور فرمایند نظر صریح آن شورای محترم را در مورد اجرای نامه‌های مذکور و «سن رشد و سن قابلیت برای ازدواج و طلاق» را صریحاً اعلام فرمایند تا به دفاتر اسناد رسمی ازدواج و طلاق پاسخ داده شود. ضمناً فتوکپی نامه شماره ۵۶۸۸۵۶-۱۰/۲۶/۱۱/۶۱ سازمان ثبت پیوست ارسال می‌گردد.

سرپرست ثبت منطقه (۳) آذربایجان شرقی - صادق حمیدیان

شماره: ۷۷۷۲ - تاریخ: ۱۳۶۱/۱۲/۲

شورای عالی محترم قضایی

به پیوست تصویر نامه شماره ۱۳۲۵۶/۱ مورخ ۶۱/۱۲/۱ اداره کل ثبت منطقه (۳) آذربایجان شرقی در مورد نظر اخیر شورای نگهبان (نامه شماره ۶۷۸۲ مورخ ۶۱/۹/۲۹) ارسال می‌شود. مقرر فرمایید با توجه به نظریه

نظرات شرعی فقهای شورای نگهبان

۳-۱- نظر شماره ۱۲۰۱ مورخ ۱۳۶۹/۱۰/۹ شورای نگهبان مبنی بر اعلام آمادگی این شورا جهت بررسی و انطباق قوانین مصوب پیش از انقلاب اسلامی با موازین شرع، در پاسخ به درخواست جامعه مدرسین حوزه علمیه قم:

شماره: ۲۳۱/۹۰۸/ج - تاریخ: ۱۳۶۹/۹/۱۷

حضرات فقهای محترم شورای نگهبان دامت تأییداتهم

پس از سلام و تحیت

همه می دانیم که هدف اساسی انقلاب اسلامی مردم، استقرار نظام و حکومت الهی و پیاده شدن احکام اسلام عزیز است و متأسفانه در بسیاری از موارد که قوانین نظام سابق ملاک عمل است، مواردی بر خلاف موازین شرع مقدس یافت می شود که اصل چهارم قانون اساسی تشخیص و تصمیم گیری در این موارد را به عهده فقهای شورای نگهبان گذاشته است.

در جلسه ای که روز پنجشنبه ۶۹/۹/۸ با حضور حدود (۲۰) نفر از اعضای جامعه مدرسین در محضر مبارک مقام معظم رهبری دامت برکاته برگزار شد، پس از طرح این مطلب، معظم له فرمودند: «این وظیفه شورای نگهبان است و لازم است شورای نگهبان برای انجام این منظور کمیته ای تشکیل دهد تا به قوانین گذشته از این نظر رسیدگی کنند و من از این جهت حمایت می کنم.»

علی هذا جامعه مدرسین حوزه علمیه قم انتظار دارد هر چه زودتر این کمیته را تشکیل داده تا به این خواسته خدایی جامه عمل بپوشانند. جامعه مدرسین نیز از همکاری لازم در این زمینه دریغ نخواهد داشت.

والسلام علیکم ورحمت الله وبرکاته

دبیر جامعه مدرسین حوزه علمیه قم - محمد فاضل

مذکور دستور مقتضی به ادارات ثبت و دفاتر بدهند.

رونوشت:

اداره کل ثبت منطقه (۳) آذربایجان شرقی عطف به نامه شماره ۱/۱۳۲۵۶ مورخ ۶۱/۱۲/۱ جهت

اطلاع و پیگیری

دبیر شورای نگهبان - لطف الله صافی

۱. صلاحیت فقه‌های شورای نگهبان در بررسی کلیه قوانین و مقررات

شماره: ۱۲۰۱- تاریخ: ۱۳۶۹/۱۰/۹

جامعه محترم مدرسین حوزه علمیه قم

عطف به نامه شماره ۲۳۱/۹۰۸/ج مورخ ۶۹/۹/۱۷ اشعار می‌دارد:

«نامه ارسالی آن جامعه محترم در جلسه رسمی شورای نگهبان مطرح و فقهاء این شورا آمادگی خود را برای عمل به این وظیفه شرعی و قانونی اعلام می‌دارند و انتظار دارند همان‌گونه که در نامه مرقوم شده است، آن جامعه محترم به هرنحوی مقتضی می‌داند مواردی را که در قوانین باقیمانده از نظام سابق، خلاف موازین شرع است به دبیرخانه شورا اعلام فرمایند تا عمل به این وظیفه از سرعت مطلوب برخوردار باشد.

لازم به تذکر است که از قوه قضائیه نیز تقاضای همکاری شده است و تصویر نامه^۱ به عنوان ریاست محترم آن قوه به پیوست ارسال می‌شود.»

دبیر شورای نگهبان - محمد محمدی گیلانی

۱-۴- تذکر شماره ۷۹/۲۱/۷۶۶ مورخ ۱۳۷۹/۶/۶ فقه‌های شورای نگهبان به رئیس مجلس، مبنی بر لزوم توقف اجرای «طرح پیوند اعضای بیماران فوت شده یا بیمارانی که مرگ مغزی آنان مسلم است» مصوب ۱۳۷۹/۱/۱۷ مجلس شورای اسلامی، مستند به اصل (۴) قانون اساسی:

شماره: ۱۳۳۰- تاریخ: ۱۳۶۹/۱۰/۹

۱. ریاست محترم قوه قضائیه

حضرت آیت‌الله یزدی (دامت تأییداته)

در راستای انجام وظیفه شرعی و به منظور عمل به فرمان مقام معظم رهبری دامت برکاته، به پیوست تصویر نامه شماره ۲۳۱/۹۰۸/ج مورخ ۶۹/۹/۱۷ جامعه مدرسین حوزه علمیه قم ارسال و انتظار دارد دستور فرمایید تا مراجع ذیصلاح و مطلع قوه قضائیه موارد مشکوکی را که در میان مواد قانونی که از نظام سابق باقی مانده است از نظر انطباق با موازین شرع اطلاع دارند و یا به آن برخورد می‌نمایند به دبیرخانه شورای نگهبان تسلیم دارند تا در جلسات رسمی فقهاء شورای نگهبان بررسی و به استناد اصل (۴) قانون اساسی اعلام نظر شرعی بشود.

دبیر شورای نگهبان - محمد محمدی گیلانی

* جهت ملاحظه متن این نظر و مستندات قانونی آن، بنگرید به بند (۱۹-۳).

۵-۱- نظریه تفسیری شماره ۸۰/۲۱/۱۲۷۹ مورخ ۱۳۸۰/۲/۱۸ شورای نگهبان مبنی بر بطلان قوانین و مقررات مغایر شناخته شده با موازین شرع، از زمان تصویب آنها:

شماره: ۱۸۲۴۷/۱۸۲۷۹-۱/ تاریخ: ۱۳۷۹/۱۰/۲۸

حضرت آیت الله جنتی «دام توفیقاته»

دبیر محترم شورای نگهبان قانون اساسی

با سلام و تحیات

پیرو نامه شماره ۴۱/م/۱۷۲ مورخ ۷۹/۱/۴ دیوان عدالت اداری،^۱ دایر به

شماره: ۴۱/م/۱۷۲ - تاریخ: ۱۳۷۹/۱۰/۴

حضرت آیت الله جنتی دامت برکاته

دبیر محترم شورای نگهبان

با عرض سلام و تحیت و آرزوی قبولی عبادات و طاعات جناب عالی و اعضاء محترم شورای نگهبان، به استحضار می‌رساند:

همان‌گونه که آگاهی دارند در اصل یکصد و هفتادم قانون اساسی مصرح است که قضات دادگاه‌ها مکلفند از اجرای تصویب‌نامه‌ها و آیین‌نامه‌های دولتی که مخالف با مقررات اسلامی یا خارج از حدود و اختیارات قوه مجریه است خودداری ورزند و نیز هر کس می‌تواند ابطال این‌گونه مقررات را از دیوان عدالت اداری درخواست نماید.

با عنایت به اصل فوق آرای که از هیئت عمومی دیوان صادر می‌گردد، به چهار دسته کلی قابل تقسیم است: ۱- ابطال به لحاظ اینکه مورد طبق نظر فقهای محترم شورای نگهبان خلاف شرع تشخیص گردیده است.

۲- صدور رأی وحدت رویه و تعیین اصلح الزامین در اعلام تعارض آراء شعب دیوان

۳- نقض آراء مخدوش و ارجاع به شعبه دیگر

۴- مواردی که از برخی مصوبات، آیین‌نامه‌ها یا بخشنامه‌ها توسط اشخاص حقیقی یا حقوقی به دیوان شکایت می‌شود و دیوان موظف به رسیدگی است و نهایتاً در صورت مغایرت بخشنامه یا آیین‌نامه یا مصوبه با قانون یا تشخیص خروج از حدود اختیارات، رأی به ابطال آن داده می‌شود.

اینک پرسش پیش آمده این است که آثار ابطال به‌ویژه در مورد چهارم یا توجه به تبعات بسیار گسترده حقوقی و مالی و اجتماعی که قابل تأمل است، از چه زمانی مترتب می‌گردد؛ آیا از زمان تصویب قانون، مؤثر است؟ یا از زمان صدور رأی؟ یا احیاناً رأی هیئت عمومی، موردی ملاحظه خواهد شد و یا اصلاً نسبت به موارد فرق می‌کند؟ آیا رسمیت مصوبات قابل شکایت در دیوان نیاز به تأیید، امضاء، رضایت، سکوت توأم با رضایت دیوان دارد، تا قبل از آن به طور کلی ملغی‌الاثرباشد، یا ابطال دیوان کاشف از عدم صحت مصوبه است، یا ابطال مانند نقل در باب اجازه می‌ماند یا کشف حکمی می‌کند؟ واضح است چنانچه کشف از بطلان بنماید

۱. صلاحیت فقهای شورای نگهبان در بررسی کلیه قوانین و مقررات

درخواست اعلام نظر تفسیری شورای محترم نگهبان، راجع به موارد ابطال مندرج در نامه پیرو، عنایت تسریع در صدور پاسخ و ارسال نسخه‌ای از نظریه ابرازی برای اینجانب موجب امتنان خواهد بود.

رئیس قوه قضائیه - سید محمود هاشمی شاهرودی

شماره: ۱۳۷۹/۲۱/۸۰ - تاریخ: ۱۳۸۰/۲/۱۸

حضرت آیت الله هاشمی شاهرودی

رئیس محترم قوه قضائیه

با سلام

عطف به نامه شماره ۱۳۷۹/۱۸۲۴۷/۱/۷۹ مورخ ۱۳۷۹/۱۰/۲۸ مبنی بر تفسیر اصل یکصد و هفتادم از این جهت که وقتی در مواردی توسط دیوان عدالت اداری تصویب نامه یا آیین نامه دولتی مخالف با قوانین و مقررات اسلامی یا خارج از حدود اختیارات قوه مجریه تشخیص داده می شود و رأی به ابطال آنها صادر می گردد، آثار ابطال از چه زمانی مترتب بر آن موارد می شود، موضوع در جلسه مورخ ۱۳۷۹/۱۲/۱۰ شورای نگهبان مطرح شد که نظر تفسیری شورا به شرح زیر اعلام می گردد:

«نسبت به ابطال آیین نامه ها و تصویب نامه ها و بخشنامه ها اصل یکصد و هفتادم به خودی خود اقتضای بیش از ابطال از زمان ابطال را ندارد، لکن چون ابطال موارد خلاف شرع مستند به تشخیص فقهاء شورای نگهبان است و از مصادیق اعمال اصل چهارم قانون اساسی می باشد، فلذا ابطال از زمان تصویب آنها خواهد بود.»

دبیر شورای نگهبان - احمد جنتی

که ظاهر امر چنین است یک نوع حمایت جدی قانونی و مالی و اداری و حقوقی را می طلبد و الا تبعات و آثار فراوانی برای کشور به وجود خواهد آورد.

مستدعی است نظر تفسیری آن شورای محترم را در این باب به دیوان عدالت اداری ابلاغ فرمایید. عنایت دارید که این قبیل موارد، ابطال نیاز به شکایت و طرح دادخواست در دیوان دارد و چه بسا تا رسیدگی دیوان سال ها با زمان مصوبه فاصله باشد. در صورت نیاز اجازه فرمایید حضوراً نیز توضیح داده شود.

با تشکر - رئیس کل دیوان عدالت اداری - قربانعلی دزی نجف آبادی

- ۱-۶- بند (۲) نظر شماره ۴۲۹۸۲/۳۰/۹۰ مورخ ۱۳۹۰/۴/۲۸ فقهای شورای نگهبان مبنی بر الغای قوانین و مقرراتی که فقهای شورای نگهبان بر اساس اصل (۴) قانون اساسی، آنها را مغایر با موازین شرع تشخیص داده‌اند:
- «۲- بر اساس اصل (۴) قانون اساسی، تشخیص فقهای معظم مبنی بر خلاف شرع بودن قوانین، موجب الغای آن می‌شود و تنها قانون جدید موجب نسخ یا الغای قانون قبلی نمی‌گردد.»
- * جهت ملاحظه متن کامل این نظرو مستندات قانونی آن، بنگرید به بند (۳-۹).